

תוכן עניינים

מבוא	2
1. מדיניות החוץ של הודו 1947-2010	5
2. יחסי החוץ של הודו תחת ראש הממשלה נרנדרה מודי 2014-2020	14
3. יחסי החוץ של הודו וישראל תחת ראש ממשלת נרנדרה מודי 2014-2020	20
סיכום ומסקנות	26
ביבליוגרפיה	29

מבוא

מדיניות החוץ של הודו מיום עצמאותה ועד לזמן העכשווי מבוססת על ארבע שלבים. השלב הראשון בין השנים 1947-1962 התאפיין בביסוס עצמאות הודו מול שכנותיה ובעיקר בעיצוב הגבול מול סין. הודו פיתחה מדיניות אי-התערבות במלחמה הקרה, והיא ביקשה לעמוד בעקרונות האומות המאוחדות. בשלב השני בין השנים 1962 ועד סוף המלחמה הקרה בתחילת שנות ה-90 הודו הרחיבה את כוחה הצבאי, היא גילתה אסרטיביות צבאית מול סין ופקיסטן וחשוב לא פחות היא הפכה למעצמה גרעינית אזורית. השלב השלישי בין השנים 1991 ועד סיום העשור הראשון של המילניום, המשיכה הודו להרחיב את ההרתעה הצבאית שלה אך גם הרחיבה את הקשרים הכלכליים שלה עם מדינות רבות בעולם בדגש על הידוק הקשרים עם ארה"ב – שזוהתה כמדינה הדומיננטית בעולם לאחר המלחמה הקרה (Hall, 2016, pp. 272-273).

השלב הרביעי במדיניות החוץ של הודו החל להתפתח עם תחילת כהונתו של ראש ממשלת הודו - נרנדרה מודי (Modi, 1950-) בשנת 2014. מדיניות החוץ הכללית של מודי התרכזה בניסיון להוביל לפיתוח מואץ של הודו ולהציגה כמעצמה אזורית בעולם, תוך חיזוק הקשרים שלה עם מעצמות אחרות כמו ארה"ב, סין, רוסיה, ברזיל ומדינות אחרות. הודו החלה להגביר את שיתופי הפעולה הביטחוניים עם ארה"ב, הודו לקחה חלק בפורומים וועידות בינלאומיות כמו ועידת האקלים בפרז' בשנת 2015, והרחיבה את יחסי המסחר שלה עם מדינות רבות כמו קנדה, איחוד האמירויות, עומאן, בריטניה ועוד (Hall, 2016, pp. 280).

כאשר מתמקדים במערכת היחסים של הודו וישראל, ניתן לזהות כי יחסים אלו החלו במידה מסוימת באיחור, שכן רק בשנת 1950 הכירה הודו בישראל כמדינה עצמאית ורק בשנת 1953 נפתחה קונסוליה ישראלית ראשונה בהודו (מומבאי). הודו תחילה התקשתה להכיר בקשר הדתי-תרבותי ההיסטורי של העם היהודי לארץ ישראל, ולמעשה הודו גילתה תמיכה ברורה יותר כלפי הנרטיב והאינטרס הפלסטיני ובעיקרון העצמאות הפלסטינית כשירותים המזרחית היא בירת פלסטין (Puthan Purayil, 2020, p. 472; Pate, 2020, p. 15). מבחינת הודו, היחסים המתונים עם ישראל היו נגזרת גם בעקבות היחסים המעורערים בין ישראל למדינות ערב, לצד הסכסוך של הודו מול פקיסטן. הודו פשוט ביקשה למנוע את ניסיונותיה של פקיסטן ליצור תנועה פאן-אסלאמית נגד הודו ובכך לעורר את המיעוט המוסלמי בהודו נגד הממשלה. סיום המלחמה הקרה יצרה סדר עולמי חדש שהפחית את החשש של הודו להיקלע לסכסוך בין גושים (מערבי או מזרחי). לצד זה שילוב של תהליכי הגלובליזציה החלו לעודד את הודו לגלות התעניינות כלכלית וביטחונית גם במזרח התיכון. בשנת 1992 קיימו לראשונה הודו וישראל יחסים דיפלומטיים רשמיים מלאים עם פתיחת שגרירויות מקבילות בשנת 1992 ושתי המדינות החלו ביצירת שיתופי פעולה בתחום החקלאות, הביטחון והמודיעין. אף על פי כן, בעוד שראש ממשלת ישראל ביקר לראשונה בהודו בשנת 2003, שום ראש ממשלה בהודו לא ביקר בישראל עד כה (Puthan Purayil, 2020, p. 475).

כחלק מהרחבת היחסים של הודו עם העולם תחת כהונתו של ראש ממשלת הודו נרנדרה מודי, ישראל לקחה חלק חשוב במדיניות זו. בעבור מדינות החוץ של מודי, ישראל לא הייתה מדינה נפרדת במזרח התיכון, כי אם מדינה ככל המדינות שיש לפתח איתה יחסים משגשגים. הודו ראתה בישראל כמדינה שיכולה להציע לה שיתופי פעולה חשובים בנושאים רבים כמו המלחמה בטרור, שמירה על גבולות, ניהול משק מים, פיתוח חקלאות, פיתוח תעשיית היי-טק ועוד. אינטרסים אלו הובילו לאירוע מכוון בין שתי המדינות כאשר לראשונה בשנת 2017, ביקר בישראל ראש ממשלת הודו - . ביקור זה זכה לסקירה תקשורתית בישראל והודו והוא סימל במידה רבה את הידוק הקשרים בין שתי המדינות. עם זאת בניגוד לציפיות, הביקור לא הוביל להכרזות והצהרות משמעותיות בתחום המסחר והביטחון, כי אם יותר הצהרות עמומות בתחום היציבות האזורית, המסחר, הביטחון ושיתופי פעולה בין שתי המדינות (Kumaraswamy, 2018, pp. 6-7).

שאלת המחקר: כיצד באה לידי ביטוי מדיניות החוץ של הודו כלפי ישראל תחת ראש ממשלת נרנדרה מודי בין השנים 2014-2020?

מתודולוגיה: שיטת המחקר: מחקר עיוני המבוסס על מקורות ראשוניים ומקורות אקדמיים שהתמקדו בנושא מדיניות החוץ של הודו כלפי ישראל. המקורות הראשוניים יתבססו בעיקר על שלושה סוגי מקורות – משרד החוץ של הודו - India Ministry of Foreign Affairs, מכון היצוא הישראלי ומסמכי הדלפות מאתר וויקיליקס - Wikileaks. הנתונים ממשרד החוץ של הודו יתארו במידה רבה את היקף הסחר בין המדינות והיתרונות שהופקו

1. מדיניות החוץ של הודו 1947-2010

הפרק יתאר את השלבים השונים בהתפתחות הכללית של מדיניות החוץ של הודו מיום עצמאותה ועד העשור הראשון של שנות ה-2000. הפרק יחולק לשלושה תת פרקים לפי שלבי התפתחות מדינות החוץ של הודו, תוך הצגת תיאור המניעים והנסיבות שהובילו את הודו לפתח מדיניות חוץ מגוונת בעלת שלושה שלבים: השלב הראשון 1947-1962 – ביסוס עצמאות; שלב שני 1962-1991 התעצמות צבאית והמלחמה הקרה; שלב שלישי 1992-2010 סיום המלחמה הקרה והידוק הקשרים עם המערב. פרק זה יסביר גם את מידת השתלבותה של ישראל במדיניות החוץ של הודו באותה העת.

השלב הראשון 1947-1962 – ביסוס עצמאות

השלב הראשון ביחסי החוץ של הודו החל מיום עצמאותה בשנת 1947 ונמשך בקירוב עד לראשית שנות ה-60. תקופה זו סימלה את ראשיתה של המלחמה הקרה, אך הודו ביקשה להימנע מהשתייכות למי מן אחד הצדדים במלחמה. חולשתה הצבאית והכלכלית של הודו בשנותיה הראשונות לעצמאותה, הובילה את הודו לבסוס אסטרטגיה של שיקום עצמי לאחר הקולוניאליזם והשתלבות במוסדות הבינלאומיים. לאחר מאות שנים של שליטה בריטית במדינה בתקופת הקולוניאליזם, כעת הודו עברה תהליך של דה-קולוניאליזם (פירוק הקולוניות והעברת הסמכות לריבונות המקומיים) שחייב עיצוב של המערכות החברתיות, הכלכליות והפוליטיות במדינה בהתאם לאינטרסים של העם ההודי, וזאת לצד התרחקות מהמעצמות המערבות במלחמה הקרה (ארצות-הברית וברית-המועצות) (Hall, 2016, p. 272).

החולשה הכלכלית של הודו בשנותיה הראשונות חייבה אותה לשקול היטב היכן לפתוח נציגויות רשמיות בעולם ועם אילו מדינות להרחיב את הקשרים הכלכליים. באופן טבעי הודו העדיפה ליצור קשרים שמצד אחד לא יגררו אותה לעימותים ומתיחות עם מדינות אחרות, ומצד שני שהיחסים גם יועילו מבחינה כלכלית, חברתית ופוליטית עבור הודו. באופן טבעי קבוצת המדינות הבלתי מזדהות (מדינות שלא הזדהו עם אחד מהצדדים שנלחמו במלחמה הקרה) נחשבה לקבוצה עדיפה עבור הודו וזאת החלה לפתח קשרים הדוקים עם מדינות אלו שלרוב זוהו כמדינות עולם שלישי באפריקה ובדרום אמריקה. להוסיף לכך שמדינות ערב ובראשן מיצרים, הובילו מאבק בינלאומי לקידום תהליך הדה-קולוניאליזם, ובכך הדבר רק הגביר את יחסי הודו והמדינות הבלתי מזדהות – לרבות מדינות ערב. ייתר על כן, שמירה על יחסים טובים עם מדינות ערביות ומוסלמיות עזר להודו לשמר את יציבות יחסית עם פקיסטן ולמנוע תסיסה של האוכלוסייה המוסלמית בתוך הודו (קומאראסוואמי, 2020, עמ' 46-47).

באופן מפתיע, בעוד שהמעצמות הגדולות במלחמה הקרה (ארצות-הברית וברית-המועצות) נלחמו על נוכחות באזורים רבים בעולם, דווקא הודו לא נחשבה בעבור שתי המעצמות כאזור אסטרטגי שראוי להילחם עליו על אף היותה אחת המדינות המאוכלסות בעולם. שתי המעצמות הגדולות הכירו במעט את הודו ויחסיהן הביטחוניים, הכלכליים והתרבותיים היו מצומצמים. דווקא חוסר העניין של המעצמות בהודו, שיחק לטובתה של הודו בכך שהדבר אפשר לה מרחב תמרון בזירה הבינלאומית וגיבוש אסטרטגיה של אי-תלות במי מן המעצמות ובכך לשמור על עצמאות מדיניות החוץ של הודו בהתאם לאינטרסים שלה בלבד. אי-התלות של הודו במעצמות גלש גם ליחסים עם מדינות אחרות, ולמעשה נידמה כי הודו התעלמה ממדינות רבות בעולם, לרבות סין, מדינות רבות במערב, וכמובן שתי המעצמות - ארה"ב וברית-המועצות (Ganguly & Pardesi, 2009, p. 5).

עם זאת, מדיניות החוץ של הודו לא ביקשה להתעלם לחלוטין מהזירה הבינלאומית והודו דווקא מצאה לנכון להשתלב בארגונים בינלאומיים כדוגמת האו"ם ותתי-הארגונים בו. לפיכך הודו לקחה חלק חשוב בכוחות